

Mały polski „słownik biograficzny”

Jerzy Głazek*

Wielce zasłużona dla polskiej kultury i nauki instytucja, jaką jest od blisko 200 lat Ossolineum, wydała w pośpiechu przy końcu ubiegłego roku kolejne zbiorowe i bardzo obszerne (niestety wodniste) dzieło, które zapewne wzbudzi wielkie zainteresowanie miłośników historii, a powinno wbrew tytułowi zainteresować znacznie szersze grono czytelników, gdyż tytuł jest mylący: **Janina Chodera i Feliks Kiryk (red.) Słownik biograficzny historii Polski** (Ossolineum, Wrocław 2005, 2 tomy o ciągłej numeracji stron, str. XIII + 1767, cena 159,- zł). Tytuł wskazuje, że jest to dzieło poświęcone historii Polski, a zatem powinno zawierać biogramy władców, mężów stanu, przywódców i polityków późniejszego gatunku oraz kronikarzy i historyków, którzy pierwszym „kadzili” albo narażali się, stawiali pomniki albo „odbrązowiali”. Jednak takie biogramy stanowią tylko część tego obszernego wydawnictwa. **W istocie jest to polski mały słownik biograficzny.** Dzieło to ukazało się z adnotacją „*Podręcznik akademicki dotowany przez Ministra Edukacji i Nauki*”, co jest jeszcze **bardziej zobowiązujące.**

Słownik zawiera ok. 5,5 tys. biogramów (jest to mój szacunek, gdyż redaktorzy i wydawcy nie pochwalili się ile w końcu zamieścili biogramów). Biogramy te obejmują wszystkie dziedziny aktywności Polaków i działających w Polsce cudzoziemców: od świętych i panujących, przez znaczniejszych członków ich rodzin i kochanki; polityków, duchownych i dowódców wojskowych; twórców wszelkich rodzajów sztuk, nauk i technik; przemysłowców i kupców; po wybitniejszych sportowców i dziennikarzy XX w. Wśród tak licznych i różnorodnych postaci jest oczywiście wiele biogramów przedstawicieli szeroko pojętych nauk o Ziemi zarówno podstawowych, jak i technicznych. Właśnie, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, zajmę się głównie doborem i zawartością tych stosunkowo licznych biogramów.

Właściwy słownik biograficzny poprzedzony jest *Wstępem* prof. Stanisława Sierpowskiego (dyrektora Biblioteki Kórnickiej PAN i kierownika Zakładu Archiwistyki UAM) z listopada 2005, który napisał: „*Głównym celem tego opracowania jest dostarczenie czytelnikowi podstawowych, popularnie ujętych informacji o osobach, które odcisnęły wyraźne piętno na dziejach państwa polskiego... całego społeczeństwa oraz wytwarzanych przez nie dóbr kultury... każdy wybór, a już zwłaszcza... osób zasługujących na uwzględnienie... jest ogromnie trudny... Nigdy bowiem nie znajdzie się przekonującego sposobu na zadowalające rozstrzygnięcie sporów miłośników określonego.. obszaru aktywności społeczeństwa...*” usprawiedliwiający w ten sposób tytuł i dobór haseł. Dalej zaś wyjaśnia, że „*od zarania prac nad Słownikiem akcentowano jego edukacyjny i popularny charakter... Chodziło o opracowa-*

nie skromniejszej objętościowo, popularnej wersji PSB [Polskiego Słownika Biograficznego], gdyż korzystanie z całego dzieła... okazywało się kłopotliwe, zważywszy, że od 1935 r. ukazały się 42 tomy, ostatni obejmuje literę S.” o objętości „*...ponad 27 tys. stron dużego formatu... Zakładając prymat PSB, opracowania najbardziej wiarygodnego, korzystaliśmy nieraz z bardziej udokumentowanych doniesień współczesnych mediów, zwłaszcza nowszych encyklopedii specjalistycznych, w tym tak specyficznych, jak internetowy portal Wikipedia... i ...Who is Who...*” Dalej zaś zastrzega „*Ponieważ obowiązuje zasada ograniczonego zaufania do tego typu informacji, każdy z autorów przyjmuje na siebie odpowiedzialność za ostateczną treść konkretnego biogramu, firmując go swym inicjałem pozwalającym na jego identyfikację.*” W końcu wyjaśnia, że „*Ogólna koncepcja Słownika oraz zasadnicza siatka haseł powstała przed kilkunastu laty w środowisku krakowskim. Dużym i kompetentnym zespołem kierował prof. Feliks Kiryk. Natomiast finalizowanie prac nad tym opracowaniem przypadło w udziale środowisku poznańskiemu. W ciągu kilku miesięcy 2005 r., przy istotnej pomocy redaktorów Wydawnictwa Ossolineum, gromadzony przez kilkanaście lat materiał został przepracowany. Część haseł, ważnych z „galicyjskiego” punktu widzenia, została — nieraz arbitralną decyzją niżej podpisanego [S. Sierpowskiego] — wyeliminowana; wiele napisano na nowo lub uzupełniono, dodano dziesiątki nowych. Autorzy i weryfikatorzy, głównie z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Biblioteki Kórnickiej PAN, których pracę koordynowała mgr Janina Chodera [pracownik naukowo-techniczny w Zakładzie Dialektologii Polskiej] z Instytutu Filologii Polskiej UAM, zasługują na uznanie i wdzięczność. Nie umniejsza to świadomości tego, że niniejsza edycja... nie jest wolna od przeróżnych niedoskonałości. Będziemy je eliminować tym chętniej, że towarzysząca nam cywilizacja elektroniczna zwielokrotnia nasze w tym względzie możliwości. Co pewien czas wznawiany Słownik — czy to w formie tradycyjnej, czy też elektronicznej — także dzięki kontaktowi z potencjalnymi użytkownikami, będzie pełniejszy, bardziej wiarygodny i aktualny.*” Przy końcu wstępu S. Sierpowski dodaje, że „*Część zamieszczonych w Słowniku ilustracji pochodzi ze zbiorów Biblioteki i Muzeum PAN w Kórniku i jest publikowana po raz pierwszy.*”

Następnie podana jest lista 14 weryfikatorów, wśród których są tylko 3 osoby znajdujące się w aktualnym „*Składzie Osobowym UAM*” (Poznań 2006), a nie zauważyłem żadnego przedstawiciela nauk o Ziemi. Kolejne dwie strony zajmuje lista 142 autorów haseł (z których po 20 osób udało mi się zidentyfikować jako filologów i historyków z Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie i UAM w Poznaniu) z podanymi inicjałami pozwalającymi na identyfikację, kto jest autorem danego hasła, lecz bez afiliacji instytucjonalnej lub tylko miasta (jak to jest podawane w PSB) i stopni naukowych, jak często podawane jest w pracach zbiorowych przeznaczonych dla szerokiej publiczności, a nie dla fachowców, którzy znają osoby i wartość ich dorobku. Wśród nich rozpoznałem tylko jednego starszego geografa (doc. T.

*Instytut Geologii, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul Maków Polnych 16, 61-606 Poznań

Zien[ę]tarę z AP im. KEN?) i jedną młodą geolog (dr J. Jaworską z UAM). Niestety wśród autorów, weryfikatorów i redaktorów nie ma ani jednego nazwiska znanego z poważnego dorobku w dziedzinie historii nauk o Ziemi, np. dr. S. Czarnieckiego, dr. J. Partyki i prof. A. Paulo z Krakowa; doc. J. Garbowskiej, doc. K. Jakubowskiego, dr J. Popiołek i prof. Z. Wójcika z Warszawy; prof. A. Grodzickiego i prof. M. Sachanbińskiego z Wrocławia; a nawet pracującego na miejscu w Poznaniu prof. J. Skoczylasa z UAM. Ostatnie 5 stron poprzedzających właściwy słownik zajmuje wykaz skrótów.

We właściwym słowniku znalazłem 163 biogramy geologów, geografów, górników, paleontologów, kartografów, gleboznawców i prahistoryków, oraz specjalistów od przeróbki surowców mineralnych i mechaniki gruntów, które mogą zainteresować czytelników *Przeglądu Geologicznego*: Henryk Arctowski (1871–1958), Stanisław Bac (1887–1970), Karol Bohdanowicz (1864–1947), Andrzej Bolewski (1906–2002), Stanisław Bretsznajder (1907–1967), Witold Budryk (1891–1958), Romuald Cebertowicz (1897–1981), Aniela Chałubińska (1902–1998), Adam Chętnik (1885–1967), Waldemar Chmielewski (1929–2004), Waław Cybulski (1901–1973), Tadeusz Czacki (1765–1813), Jan Czarnocki (1889–1951), Stefan Czarnocki (1878–1947), Stanisław Czarnowski (1847–1929), Henryk Czeczott (1875–1928), Józef Czekalski (1875–1928), Aleksander Czekanowski (1833–1876), Jan Czekanowski (1882–1965), Maria Czekańska (1902–1991), Jan Czernski (1845–1892), Edward Czetwertyński-Światopełk (1901–1987), Julian Czyżewski (1890–1968), Mikołaj Czyżewski (1890–1954), Kazimierz Demel (1889–1978), Włodzimierz Demetrykiewicz (1859–1937), Antoni Bolesław Dobrowolski (1872–1954), Ignacy Domeyko (1802–1889), Bohdan Dyakowski (1864–1940), Benedykt Dybowski (1833–1930), Anna Dylkowa (1912–2000), Włodzimierz Dzieduszycki (1825–1899), Stanisław Dżułyński (1924–2001), Albin Fleszar (1888–1916), Jan Flis (1912–1993), Wilhelm Friedberg (1873–1941), Walery Goetel (1989–1972), Marian Gotkiewicz (1901–1972), Wojciech Grochowski (1920–2000), Kazimierz Grochowski (1873–1937), Waław Grodecki (ok. 1535–1591), Jerzy Grzymek (1908–1990), Edward Habich (1835–1909), Marcin Helwig (1516–1574), Jan Marian Hempel (1818–1886), Alfred Jahn (1915–1999), Jan ze Stobnicy (ok. 1470–1519 lub 1530), Jan Janowski (1928–1998), Stefan Jarosz (1903–1958), Jan Jaśkiewicz (1749–1809), Konrad Jażdżewski (1908–1985), Konstanty Jelski (1838–1896), Jan Johnston (1603–1675), Stanisław Jundziłł (1761–1847), Stanisław Kalinowski (1873–1946), Józef Kiedroń (1879–1932), Mieczysław Klimaszewski ((1908–1995), Krzysztof Kluk (1739–1796), Krzysztof Kolberg (1776–1831), Jerzy Kondracki (1908–1998), Erast Konstantynowicz (1919–2001), Aleksander Kosiba (1901–1981), Jerzy Kostrowicki (1918–2002), Józef Kostrzewski (1885–1969), Witold Cezariusz Kowalski (1919–2004), Roman Kozłowski (1889–1977), Stefan Krukowski (1890–1982), Aleksander Krupkowski (1894–1978), Bogumił Krygowski (1906–1998), Kazimierz Krysiak (1907–1977), Stanisław Kulczyński (1895–1975), Kazimierz Kulwieć (1871–1943), Stanisław Lencewicz (1889–1944), Stanisław Leszczycki (1907–1996), Mieczysław Limanowski (1876–1948), Tymoteusz Lipiński (1797–1856), Jerzy Liszkowski (1936–2005), Jerzy Litwiniszyn (1914–2000), Jerzy Loth

(1880–1967), Edward Lubicz-Niezabitowski (1875–1946), Jan Łukasiewicz (1822–1882), Maciej z Miechowa (Miechowita, ok. 1457–1523), Ernest Malinowski (1815–1899), Edward Maliszewski (1875–1928), Stanisław Małoszewski (1921–2000), August Matakiewicz (1875–1940), Andrzej Michalik (1917–1988), Kazimierz Miczyński (1868–1918), Władysław Midowicz (1907–1993), Sławomir Miklaszewski (1874–1949), Anna Missuna (1869–1922), Rudolf Modrzejewski (1861–1940), Waław Nałkowski (1851–1911), Józef Naroński (?–1678), Gabriel Narutowicz (1865–1922), Jan Naumański (?–ok. 1740), Stanisław Tomasz Nowakowski (1888–1938), Feliks Olszak (1904–1965), Waław Olszak (1902–1980), Bolesław Olszewicz (1893–1972), Mieczysław Orłowicz (1891–1959), Ferdynand Ossendowski (1878–1945), Godfryd Ossowski (1835–1897), Stanisław Pachołowiecki (XVI w.), Feliks Pancer (1798–1851), Aleksander Patkowski (1890–1942), Stanisław Pawłowski (geograf, 1882–1940), Karol Perthées (1740–1815), Wincenty Pol (1807–1872), Antoni Ponikowski (1878–1949), Stanisław Porębski (1539–1581), Krystyna Pożaryska (1914–1989), Józef Premik (1890–1963), Marian Raciborski (1863–1917), Mieczysław Radwan (1889–1968), Feliks Radwański (1756–1826), Zdzisław Rajewski (1907–1974), Antoni Rehmman (1840–1917), Jan Ricci-Zannoni (1736–1814), Roman Rieger (1870–1947), Błażej Roga (1895–1977), Stefan Szolc-Rogoziński (1861–1896), Eugeniusz Romer (1871–1954), Walenty Rozdzieński (ok. 1570–1640), Jan Rudnicki (1934–1992), Maurycy Pius Rudzki (1862–1916), Gabriel Rzączyński (1664?–1737), Jan Samsonowicz (1888–1959), Aleksander Sapieha (1773–1812), Ludomir Sawicki (1884–1928), Włodzimierz Sedlak (1911–1993), Tadeusz Sendzimir (1894–1989), Stanisław Siedlecki (1912–2002), Józef Siemiradzki (1858–1933), Tadeusz Skawina (1922–1976), Jerzy Smoleński (1881–1940), Marian Smoluchowski (1872–1917), Stanisław Srokowski (1872–1950), Stanisław Staszic (1755–1826), Maciej Strubicz (ok. 1530–ok. 1604), Paweł Edmund Strzelecki (1797–1873), Samuel Suchodolski (1649–1727), Antoni Sujkowski (1867–1941), Zbigniew Sujkowski (1898–1954), Filip Sulimirski (1843–1885), Władysław Szafer (1886–1970), Adam Tokarski (1909–1999), Julian Tokarski (1883–1961), Stanisław Tołpa (1901–1996), Kazimierz Trafas (1939–2004), Franciszek Uhorcak (1902–1981), Antoni Waga (1799–1890), Jakub Waga (1800–1972), Teodor Waga (1739–1801), Bernard Wapowski (ok. 1470–1535), Waław Wolski (1865–1922), Czesław Wysocki (1839–1883), Stanisław Wysocki (1805–1868), Andrzej Zawada (1928–2000), Ludwik Zejszner (1805–1871), Witold Zglenicki (1850–1904), Rudolf Zuber (1858–1920) i Stanisław Zuber (1893–1947).

Rzeczywiście *Słownik...* jest zaktualizowany do połowy roku 2005, o czym świadczą biogramy niektórych osób zmarłych owego roku. Jednak ten zestaw haseł jak i ich zawartość są dalekie od ideału. Moim zdaniem, wśród tych biogramów brakuje wielu najwybitniejszych postaci nauk o Ziemi, co zilustruję paroma drastycznymi przykładami i listą osób nie mniejszych zasług od uwzględnionych, a pominiętych. Często najwybitniejsi przedstawiciele danej dziedziny są potraktowani krótko i schematycznie, bez wskazania nawet najważniejszych osiągnięć, a postaci drugorzędne omawiane ze szczegółami począwszy od lat szkolnych i nieukończonych studiów. Widać wyraźny brak kryteriów selekcji i proporcji

objętości biogramów, których ustalenie i przestrzeganie było obowiązkiem redaktorów.

Przede wszystkim brak biogramu Mariana Książkiewicza (1906–1981), prof. UJ, czł. PAN, twórcy polskiej szkoły sedimentologicznej, znakomitego badacza Karpat, autora do dziś niezastąpionego podręcznika *Geologia dynamiczna* (6 wydań 1951–1979); współautora *Zarysu geologii Polski* (3 wydania polskie 1952, 1953, 1965, tłumaczenia rosyjskie 1956 i angielskie 1968), w którym opracował rozdziały o Sudetach, Wyżynie Śląsko-Krakowskiej, Karpatach i Podkarpaciu; syntezy tektoniki Karpat (1972); autora, współautora i redaktora wielu wspaniałych map geologicznych Karpat, prac syntetycznych i analitycznych o tych górach publikowanych w kraju i za granicą (m. in. w USA, Francji i ZSRR); wychowawcy kilkunastu profesorów geologii, z których dwóch znalazło uznanie twórców słownika (S. Dżułyński i A. Michalik), badacza Mozambiku i żołnierza Wojska Polskiego we Francji (1940) następnie odkomenderowanego do Polskiego Ośrodka Naukowego w Wielkiej Brytanii przez Rząd RP w Londynie z zadaniem przygotowania planów odbudowy geologii w Polsce po wojnie, wykładania polskim studentom — żołnierzom w Birmingham i popularyzacji osiągnięć nauki polskiej w społeczeństwie angielskim.

Brak Jana Nowaka (1880–1940), prof. UJ, czł. PAU; autora pierwszej syntezy tektoniki Polski (1927), monografii fauny i flory kredowej Podola i Rostocza Lwowsko-Rawskiego, badacza tektoniki Karpat, Sichota Alinu i Północnych Alp Wapiennych, genezy Bałtyku; pierwszy przeciwstawił się naiwnej wierze w krótkotrwałe fazy górotwórcze H. Stillego (1924), stwierdzając ciągłość procesów górotwórczych, oraz zajmował się rozmieszczeniem i genezą karpaccich złóż ropy naftowej. Uwięziony 6 listopada 1939 podczas *Sonderaktion Krakau* przeciw UJ, uwolniony z Sachsenhausen został dowieziony przez współtowarzyszy niedoli do Krakowa, gdzie po kilku dniach zmarł.

Podobnie brak Edwarda Passendorfera (1894–1984), zastępcy prof. UP, a następnie prof. USB, UMK i UW, czł. PAN; badacza Tatr, Gór Świętokrzyskich, Wileńszczyzny i Pomorza; po wojnie inicjatora opracowania i wydawania polskich podręczników akademickich, ich współautora i redaktora, np. *Wstęp do geologii* (1956), *Zarys nauk geologicznych* (1968), M. Gignoux *Geologia stratygraficzna* (1956, przetłumaczył z francuskiego H. Makowski, a E. P. redagował i dopisał rozdziały o terytorium Polski); niezrównanego popularyzatora nauk geologicznych, autora kilkunastu książek (za co otrzymał nagrodę państwową), wśród których popularna monografia geologiczna *Jak powstały Tatry* miała 7 stale aktualizowanych wydań (1934–1983), wychowywał ok. 30 profesorów geologii, ożywił i organizował ośrodki kształcenia i badań geologicznych w kolejnych uniwersytetach. Podczas wojny usunięty z uniwersytetu organizował litewskie służby geologiczne, w których zatrudniał kolegów i studentów różnych dyscyplin z USB, co chroniło ich przed wywiezieniem zarówno do Niemiec jak i na Syberię. Debiutował jako maturzysta książeczką *Historia polityczna powstania narodowego w r. 1863/4* (Kraków 1913) nagrodzoną z okazji 50 rocznicy Powstania Styczniowego. Podczas akcji plebiscytowej na Opolszczyźnie (1920) jeździł i wygłaszał odczyty o Polsce.

Nie znalazł też uznania Georg Gottlieb Pusch (1790–1846) najwybitniejszy geolog pierwszej połowy XIX wieku działający w Polsce, sprowadzony z Saksonii

w 1816 przez S. Staszica i K. Druckiego-Lubeckiego na stanowisko profesora Szkoły Akademiczno-Górnicznej w Kielcach, asesor Główniej Dyrekcji Górniczej, w r. 1827 osiadł w Warszawie, gdzie jest pochowany na cmentarzu ewangelicko-augsburskim. Publikujący też po polsku jako Jerzy Bogumił Pusz, uważał Polskę za drugą ojczyznę, dzieci całkowicie się spolonizowały. Autor kilkudziesięciu prac o geologii terytorium dzisiejszej Polski, Litwy, Ukrainy, Słowacji i Węgier, w tym monumentalnych *Geognostische Beschreibung von Polen...* (2 tomy i atlas, Stuttgart 1833, 1836, 1837), *Polens Paläontologie...* (Stuttgart 1837). Jego bogate zbiory geologiczne i paleontologiczne przechowywane w Zakładzie Geologii UW uległy zniszczeniu we wrześniu 1939. Fragmenty najważniejszych jego prac i notatek pisanych po niemiecku były tłumaczone i publikowane po polsku (1881–1903).

Brak całej dynastii Teisseyre'ów założonej przez Wawrzyńca T. (1860–1933), prof. geologii Polit. Lwowskiej, badacza złóż naftowych Rumunii, geologii Rosji, Ukrainy, Karpat i Podola, oraz autora syntez tektonicznych Europy Środkowej. Opisał szereg nowych gatunków amonitów jurajskich, wykrył najważniejszy szew w strukturze Europy i opisał go jako linie „Radom-Skania” i „Berdo-Narol”. Dziś szew ten, na jego cześć nazwany jest strefą Teisseyre'a-Tornquista. Na podstawie badań w Rumunii wprowadził pojęcie i nazwę najstarszego piętra pliocenu „dak”, która jest chyba jedyną polską propozycją nazwy piętra zaakceptowaną w skali międzynarodowej. Synów Henryka T. (1903–1975), prof. geologii Uniw. Wrocław., czł. PAN, badacza Karpat i Sudetów, twórcy wrocławskiej szkoły tektonicznej i Stanisława T. (1905–1988), malarza, organizatora, prof. i rektora PWSSP w Poznaniu i Gdańsku. Synów Henryka Juliusza T. (1933–1991), geologa, doc. w ING PAN w Warszawie i wykładowcy na Uniw. w Turku (Finlandia), badacza Sudetów, Norwegii i Finlandii; oraz Andrzeja Karola T. (1938–1991), prof. geologii Uniw. Wrocław., sedimentologa, badacza Sudetów i współczesnych osadów rzecznych.

Nie zyskali też uznania „selekcjonera” inni „przyziemni wyrobnicy”, których już tylko wliczyć i to tylko wybranych: Alojzy Alth (1812–1886), Franciszek Bieda (1896–1982), Roland Brinkmann (1898–1995), Johann Carosi (1744–1799), Regina Danysz-Fleszarowa (1888–1969), Stanisław Doborzyński (1865–1922), Bohdan Dobrzański (1909–1987), Stanisław Doktorowicz-Hrebnicki (1888–1974), Jan Dylík (1905–1973), Rajmund Galon (1906–1986), Józef Grzybowski (1869–1922), Jean Guettard (1715–1786), Georg Gürich (1859–1938), Bronisław Halicki (1902–1962), Ludwik Horwitz (1875–1943), Edward Janczewski (1887–1959), Wojciech Jaroszewski (1935–1993), Anna Jerzmańska (1928–2003), Zbigniew Kotański (1928–2005), Feliks Kreutz (1844–1910), Stefan Kreutz (1883–1941), Bolesław Krupiński (1893–1972), Jan Lewiński (1876–1939), Maurice Lugeon (1870–1953), Hieronim Łabędzki (1809–1862), Marian Łomnicki (1845–1915), Walery Łoziński (1880–1944), Henryk Makowski (1910–1997), Stanisław Małkowski (1889–1962), Kazimierz Maślankiewicz (1902–1981), Aleksander Michalski (1855–1904), Jerzy Młodziejowski (1909–1985), Józef Morozewicz (1865–1941), Joseph Partsch (1851–1925), Stanisław Pawłowski (geofizyk, 1910–1992), Stanisław Pietkiewicz (1894–1986), Antoni Polański (1914–2002), Zdzisław Pazdro (1903–1987), Ferdynand Rabowski (1884–1940), Zofia Radwańska-(Kuleszyna)-Paryska

(1901–2001), Ferdinand Roemer (1818–1891), Maria Różkowska (1899–1979), Stefan Zbigniew Różycki (1906–1988), Zbigniew Rubinowski (1929–1997), Edward Rühle (1905–1988), Kazimierz Smulikowski (1900–1987), Dimitrij Sobolew (1872–1949), Stanisław Sokołowski (1900–1990), Władysław Szajnocha (1857–1928), Bohdan Świdzki (1892–1943), Henryk Świdziński (1904–1969), Stanisław Józef Thugutt (1862–1956), Konstanty Tołwiński (1876–1961), Jan Trejdosiwicz (1834–1900), Victor Uhlig (1857–1911), Wojciech Walczak (1916–1984), Zygmunt Weyberg (1872–1945), Antoni Wrzosek (1908–1983), Jan Wyżkowski (1917–1974), Kazimierz Wójcik (1875–1939), Stanisław Zaręczny (1848–1909), August Zierhoffer (1893–1969) i Józef Zwierzycy (1888–1961).

Mylące byłoby przekonanie, że to może dotyczyć tylko nauk o Ziemi, obcych zespołowi redaktorów, weryfikatorów i autorów, gdyż podobne luki znalazłem w innych dziedzinach, choć mam o nich skromną wiedzę. Dla przykładu podam, że wśród fizyków brak odkrywcy hiperjader Mariana Danysza (1909–1983) i Jerzego Pniewskiego (1913–1989) za co byli nominowani do nagrody Nobla i Mariana Mięśowicza (1907–1989) świadczy o podobnej niekompetencji i w tej dziedzinie. Podobnie brak wśród chemików Wiktora Kemuli (1902–1985), a wśród zoologów Jana Stacha (1877–1975), z 3 braci Szarskich Henryka i Kazimierza Witalisa, jest tylko najmłodszy Jacek — matematyk. Co więcej takich luk mogę się dopatrzeć i w naukach humanistycznych, skoro nie ma biogramu Juliusza Zborowskiego (1888–1965) etnografa i historyka, prof., niezrównanego dyrektora Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem. Za to mamy obszerne biogramy pięciorga Szarffenbergów (Scharffenbergów, lub Scharffenbergerów, Szarffenbergierów — drukarzy krakowskich — s. 1495–96; w *Encyklopedii Popularnej PWN* w jednym hasle jest ich 8, bo uwzględnieni są też z linii śląskiej) i tyłuż Trapszów (s. 1557–8, znów w EP PWN w jednym hasle) oraz czworga Turczynowiczów (s. 1567) — aktorów i tancerzy. Te braki bądź nadmiary dowodzą nieumiejętności doboru haseł. Wystarczyłoby przejrzeć jedno z ostatnich wznowień *Encyklopedii Popularnej PWN* stale aktualizowanej przez doświadczonych specjalistów, aby znaleźć wystarczający i wyważony zestaw haseł osobowych dotyczących Polaków i Polski. Nie wiem, czy wymienione poprzednio przeze mnie osoby nie zostały w ogóle zauważone, czy zostały wyeliminowane jako „ważne z ‘galicyjskiego’ punktu widzenia”, a nie z „kórnickiego”, chociaż są wśród nich profesorowie UP i Wielkopolanie.

Ogromnym mankamentem jest rozwlekłość większości haseł, gdzie zawarte są często trzeciorzędne szczegóły życiorysów postaci drugorzędnych i o lokalnym znaczeniu. Podam tu tylko jeden przykład, na str. 1322–23 jest zamieszczony bardzo obszerny biogram, w którym 33% stanowią tak istotne dla historii Polski stwierdzenia: „Ur. w Przemysłu w rodzinie Michała, agronoma, i Stanisławy z d. Blaim. Ojca, który wyjechał do USA, nie znał; matka osiadła w Huczkwie, a później w Tyrawie Wołoskiej pod Sanokiem, pracowała jako nauczycielka. Szkołę powszechną ukończył w Przemysłu, a naukę w gimnazjum przerwała wojna. Egzamin dojrzałości złożył dopiero w 1927 w Równem na Wołyniu, gdyż zaangażował się w działalność niepodległościową (w 1918 rozbrajał żołnierzy austr., od 1920 służył w ochotniczym batalionie w Przemysłu i in.). W 1927 zaczął studia na wydz. Filoz. UW, a w r.

n. studia med. na uniw. lw., uzyskując absolutorium w 1936, ale bez egzaminów końcowych i dyplomu lek. Pasjonowała go etnografia, kolekcjonerstwo i historia sztuki. W 1934 przyczynił się decydująco do powstania Muzeum Ziemi Sanockiej, w którym objął posadę kustosa..... Zm. w szpitalu w Rzeszowie, pochowany na cmentarzu komunalnym w Sanoku, gdzie nazwano jego imieniem prowadzącą do skansenu ulicę.”

Przeciwnie w innych hasłach są przedstawiane krótko ważne postaci z pominięciem najważniejszych osiągnięć i rażącymi błędami. Na przykład, w biogramie prof. Stanisława Kulczyńskiego (s. 798) czytamy: „oprac. i wydał... w 1924 wspólnie z W. Szafranem [zamiast W. Szaferem] i B. Pawłowskim „Rośliny polskie”... Pełnił funkcję rektora UJ (1936–37)”, kiedy w istocie zaraz po habilitacji w UJ w 1924 został powołany na profesora nadzwyczajnego i kierownika Katedry Systematyki i Morfologii Roślin UJK we Lwowie i tam pełnił tę funkcję rektora. Powierzchnowe i nieściśle są stwierdzenia: „W 1945 osiadł we Wrocławiu, został prof. i rektorem UW. Był współzałożycielem Wrocławskiego Tow. Nauk. i współorganizatorem PAN (1951).” W istocie od maja 1945 jako rektor i organizator Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu angażował, zrazu w Krakowie, i ściągał do Wrocławia tułających się i wysiedlonych naukowców, sprowadzał co się dało głównie ze Lwowa (w tym Ossolineum), organizował wyprawy po Dolnym Śląsku, które zabezpieczały i gromadziły ze zdevastowanych i rabowanych rezydencji i miast zbiory ze biblioteki do Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie przetrwały pod ochroną zbrojnej Straży Akademickiej Uniwersytetu i Politechniki. Nie ma też wzmianki o jego ważnych dziełach wspólnym z W. Szafranem i B. Pawłowskim *Die Pflanzenassoziationen des Tatra Gebirges* (1923–1928) wydanej w 3 częściach przez PAU, 2 tomowej monografii *Torfowiska Polesia* (1939–1940, druk drugiego tomu dokończono już tajnie pod okupacją), monografia ta została później wydana po angielsku (1949) i *Geneza karbońskich złóż węglowych* (1952), za to są wyliczone krótkie podróże naukowe do różnych krajów odbyte w r. 1929 i liczne funkcje pełnione pod koniec życia.

Podobnie w zdecydowanie za krótkim biogramie prof. Jana Samsonowicza (s. 1342) są liczne niedokładności, opuszczone ważne informacje, a inne niedokładne; o dziełach nie ma informacji tylko ogólne stwierdzenie czego dotyczyły prace badawcze. Nie kierował on nigdy „Katedrą Geologii UW”, bo takiej nie było. Na prof. zw. UW i kierownika Zakładu Geologii UW został powołany we wrześniu 1939, którym był do utworzenia Wydziału Geologii w r. 1952, kiedy objął kierownictwo Katedry Geologii Historycznej, którą kierował prawie do śmierci. Podczas okupacji w mieszkaniu J. Samsonowicza odbywały się zajęcia tajnego UW, a nawet odbyła się obrona jedyne doktoratu z geologii nadanego przez ten tajny uniwersytet. Nie „redagował serii *Geologia Regionalna Polski*”, tylko z M. Książkiewiczem napisał *Zarys geologii Polski* (3 wydania 1952, 1953, ostatnie rozszerzone przy udziale E. Rühlego 1965). Wcześniej napisał świetny podręcznik szkolny *Geologia z początkami mineralogii* (3 wyd. 1946, 1948, 1950). Natomiast redagował wydawnictwa Państwowego Instytutu Geologicznego *Sprawozdania, Posiedzenia Naukowe i Prace* (1921–1935). Odkrył prahistoryczne kopalnie krzemienia w Krzemionkach Opatowskich, złoża żelaza w Rudkach k. Nowej Słupi i złoża fosforytów w Annopolu nad Wisłą. Odkrył w Górach Świątokrzyskich ruchy tektoniczne na pograniczu kambru

i ordowiku (nazwał je sandomierskimi), na pograniczu triasu i jury oraz jury i kredy, nadto wykazał istnienie „bruzdy polsko-duńskiej” w czasie dolnej kredy. Był czł. hon. Szwedzkiego Tow. Geol. i Czechosłowackiego Tow. Mineralogiczno-Geologicznego. Pochowany został w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Oczywistej niekompetencji autorów haseł i redaktorów dowodzą stwierdzenia, że ktoś w II Rzeczypospolitej Polskiej, a wcześniej w „Galicii” uzyskał magisterium przed reformą jędrzejewiczowską (np. s. 28 i 165), która ten tytuł z czasów oświecenia przywróciła na polskich uniwersytetach dopiero w latach 1932–34. Dopiero po okresie przejściowym (po r. 1934) studia na polskich uniwersytetach kończyło magisterium. Wcześniej studia kończyło się egzaminami doktorskimi (na prawie i medycynie bez rozprawy doktorskiej, za to po stażach zawodowych) albo państwowym egzaminem nauczycielskim. Podobnie wypisywanie, że ktoś uzyskał stanowisko docenta na polskich uczelniach przed rokiem 1952 jest nieporozumieniem, gdyż docent oznaczał najwyższy stopień naukowy — prawo wykładania (habilitację, *venia legendi*), a osoba zdobywająca ten stopień miała prawo natychmiast ubiegać się o stanowisko profesora, gdy taki etat był wolny. Natomiast mogła być zatrudniona na stanowisku asystenta (zwykle starszego), adiunkta lub kustosa (w muzeum lub bibliotece uczelni), albo być tylko luźno związana z uczelnią (np. często byli to profesorowie szkół średnich), lecz zobowiązana do wygłaszania wykładów raz na dwa lata pod groźbą utraty *veniae legendi*. Była to znana z oświecenia funkcja *docent extraneus* istniejąca do dziś w krajach niemieckojęzycznych jako *privat Dozent*. Etaty docentów pojawiły się dopiero na wzór sowiecki po I Kongresie Nauki Polskiej (1951) i poza uczelniami trwają do dziś w instytutach PAN i „resortowych”. Innym częstym uchybieniem jest dowolne zamienianie nazw placówek uczelnianych „zakładów”, „katedr” i „instytutów”, co regulowały przepisy, statuty lub zwyczaje autonomicznych uczelni; dopiero od reformy Jędrzejewiczów sprawa ta została ujednolicona i minister WRiOP „otwierał” lub „związał” zakłady w uczelniach, na wniosek senatu, lub wbrew wnioskowi senatu. Podobnie minister zatwierdzał habilitację i powołanie na profesora. Rektor i senat na wakującym etacie profesora mogli zatrudnić docenta tylko jako zastępcę profesora.

Biogram H. Arctowskiego (s. 25–26) nie zawiera informacji o osiągnięciach naukowych tylko mylne zdanie, że „w 1919 przybył do Polski jako ekspert do badania złóż soli k. Inowrocławia.” W istocie Arctowski był ekspertem w dziedzinie oceanografii, meteorologii i klimatologii dynamicznej, w latach 1901–1913 opublikował wielotomowe wyniki ekspedycji Belgiki, stwierdził, że góry zachodniej Australii są przedłużeniem Andów i nazwał je *Antarktandami*. W r. 1919, jako ekspert prezydenta Stanów Zjednoczonych był członkiem Misji Międzysojuszniczej wysłanej przez Konferencję Pokojową do Polski w celu opracowania materiałów na temat problemów etnicznych i gospodarczych przyszłego państwa polskiego. Odwiedził w tej roli Poznań, gdzie dowiedział się o odkryciu soli potasowych wierceniem w Szubinie. Po Konferencji zaś, w r. 1920 został ściągnięty do Lwowa na stanowisko profesora i organizatora Instytutu Geofizyki i Meteorologii UJK. Wówczas, przed zbudowaniem warsztatu naukowego w Instytucie napisał dwie prace (1921, 1922) na podstawie literatury niemieckiej i amerykańskiej na temat sposobu występowania, możliwości wykrycia metodami geofi-

zycznymi i znaczenia ekonomicznego złóż soli potasowych w Polsce. We Lwowie kontynuował badania klimatyczne i rozwinął nową w Polsce dziedzinę badań stopnia geotermicznego i fizykochemicznych własności rop naftowych do czego budował własne przyrządy; tą drogą starał się wykryć drogi migracji rop i przyczyny ich zróżnicowania. Rozwinął też badania magnetyzmu ziemskiego i założył obserwatorium magnetyczne w Janowie pod Lwowem.

W biogramie A. Chętnika (s. 199–200) brak jest informacji o jego roli założyciela jednej z najwspanialszych na świecie kolekcji bursztynów w Muzeum Ziemi PAN. Natomiast jest nieprawdziwa informacja, że był członkiem PAU.

Biogram geologa J. Rudnickiego (s. 1314) został „upiększony” w redakcji portretem Adolfa Rudnickiego (1912–1990), którego biogramu nie ma, zapewne był zbyt „galicyjski” i został usunięty „*arbitralną decyzją*”, a ładnej fotografii było szkoda?

Irytujące są liczne błędy merytoryczne i literowe. Już w liście autorów, oprócz wspomnianego poprzednio Tadeusza Ziętarey, figurują (s. VII): *Falinowska-Gradowska Alicja*, zamiast (prof. dr hab.) Alicja Falniowska-Gradowska i *Jakubowska Barbara*, zamiast Jakubowska Barbara. Biogram znanego astronoma prof. Jana Mergentalera jest na s.1001 jako „*Morgentaler*” zamiast w porządku alfabetycznym na s. 946. Władysław Orkan jest pochowany na „*Pękowym*” (s.1080), a nie Pękosowym Brzyzku w Zakopanem. Dlaczego protoplasta poznańskich profesorów W. F. Schramm jest napisany przez jedno m? i jak mógł w latach 1919–1920 wykładać „w *Akad. Roln. w Bydgoszczy*” (s. 1356) skoro różne wyższe szkoły zostały nazwane „akademiami” na wzór sowiecki dopiero po r. 1968. Stanisław Siedlecki (s. 1370) nie pracował w „*resortowym Instytucie w Krakowie*” tylko w Pracowni Młodych Struktur w Krakowie, należącej do Zakładu Nauk Geologicznych PAN, był też jej kierownikiem, zaś później „*od 1966 do 1991*” nie „*był prof. Instytutu Geologii w Trondheim*”, tylko „państwowym geologiem” (staatsgeologe) w Norweskiej Służbie Geologicznej (Norges Geologiske Undersøkelske). Prof. Julian Tokarski jest określony jako „*pektograf*” zamiast petrograf (s. 1549).

Jeżeli w hasłach stanowiących ok. 3% objętości Słownika jest tyle błędów i uchybień, to i reszta nie zasługuje na zaufanie. Jako „*podręcznik akademicki*” słownik powinien podawać wiadomości wyważone, sprawdzone i wskazywać źródła pierwotne, przynajmniej najważniejsze, skąd zaczerpnięto informacje i gdzie można je rozszerzyć. Wszak studium mają się nauczyć samodzielnie wyszukiwać i oceniać informacje. Dlatego obowiązkiem autorów „*podręcznika*” jest ułatwiać to czytelnikowi przez wskazanie źródeł. Jeżeli głównym lub wyłącznym źródłem danego hasła było określone hasło w PSB, to należało to napisać jasno: wskazać autora pierwotnego biogramu: PSB, tom, zeszyt, strony i rok publikacji. W przypadku uzupełnień należało podać dane bibliograficzne źródła/źródeł uzupełnień. Wiele biogramów jest wyciągiem z PSB i to często bałamutnie skróconym lub uzupełnionym na podstawie wątpliwych źródeł typu *Wikipedia*. Oczywiście jest, że szczególnie we wczesnych tomach PSB (wychodzących od 1935 roku) brakuje paru pokoleń ważnych postaci, napisanie biogramów tych postaci musiało wykorzystywać inne źródła. Poważne opracowania, nie tylko PSB, zawsze podają źródła; np. S. Feliksiak (red), 1987 *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa 1987, czy J. Partyka, 2005 *Zasłużone dla Jury*

postacie od końca XVIII w. do przełomu XX i XXI w. W: Partyka J. (red.) Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. T. 3: 203–241. Wyd. OPN, Ojców 2005.

Powaznym uchybieniem jest nieprzestrzeżenie praw autorskich, dość liczne podobizny wzięte ze sztychów, obrazów, a najczęściej fotografii nie mają podanych autorów. Prawdopodobnie jeszcze nie wygasły majątkowe prawa autorskie niektórych autorów fotografii, a osobowe prawa autorskie nie wygasają nigdy. Trudniej to ocenić w przypadku tekstów, choć miejscami mogą wskazać uderzające podobieństwa do publikacji wcześniejszych, choć w przypadku krótkich biografii popularnych osobistości trudno uniknąć podobnych sformułowań.

Inną niejasną kwestią jest rola redaktorów i S. Sierpowskiego, brak określenia w jakiej roli występował on eliminując „arbitralną decyzją” część haseł (s. VI), które przejął od zespołu kierowanego przez F. Kiryka. W tej sytuacji co najmniej powinien figurować jako trzeci współredaktor, nawet „redaktor naczelny”.

We *Wstępie* S. Sierpowski zapowiada „Co pewien czas wznawiany Słownik — czy to w formie tradycyjnej, czy też elektronicznej, będzie pełniejszy, bardziej wiarygodny i aktualny.” Niestety ten zestaw autorów i redaktorów dowiódł, że nie jest w stanie sprostać wymaganiom. **Jeżeli Słownik ma w przyszłości być wznawiany, to musi być zmieniony zarówno zbiór autorów jak i zespół redaktorów! Takie wydawnictwo powinno być bezwzględnie wiarygodne.** Chociaż *Słownik* zawiera wiele ciekawego

materiału, to może być wykorzystywany bardzo ostrożnie, trzeba sprawdzać wiadomości w innych źródłach, których „przezornie” nie podano. Dlaczego, jest tajemnicą autorów i redaktorów, bo na pewno nie z powodu oszczędności miejsca, gdyż bardzo wiele haseł jest rozwlekłych i zawiera wiele zbędnych informacji i słów.

Niestety znów „para poszła w gwizdek”, a z nią pieniądze podatników, których wydanie na druk tych „cegieł” prawdopodobnie zaopiniował jakiś zespół „ekspertów”, chyba nie zrobił tego sam Minister EN na własne wyczucie.

Najwyższy czas, żeby podjąć trud zbiorowego opracowania „Słownika geologów polskich”, aby takie wydawnictwa jak dyskutowany tu „Słownik...” nie wprowadzały w błąd społeczeństwa. Wzorem może tu być wspomniany „Słownik biologów polskich”, który do szczęśliwego końca doprowadził prof. S. Felisiak. Takie prace podejmowali indywidualnie wybitni geolodzy pod koniec swej aktywności zawodowej (Tadeusz Wiśniewski, 1865–1933 i Edward Rühle 1905–1988) niestety było za późno, aby te dzieła zdołali dokończyć. Materiały przez nich zgromadzone i biogramy opracowane są w zbiorach Muzeum Ziemi PAN, które ma statutowy obowiązek zajmować się historią nauk o Ziemi. Powinno więc taki temat podjąć i wystąpić o jego finansowanie. Inaczej sytuacja będzie się powtarzać, kiedy ktoś wpadnie na podobny pomysł, załatwi pieniądze i wyda ulomne dzieło oparte na takich „Słownikach biograficznych” jak wyżej skrytykowany.

ZASADY PRENUMERATY!

Prenumeratę krajową można zamawiać w jednostkach kolportażowych RUCH, właściwych dla miejsca zamieszkania lub siedziby prenumeratora. Przyjmowane są wpłaty na prenumeratę kwartalną, półroczną i roczną. Termin przyjmowania wpłat upływa 5 dnia każdego miesiąca poprzedzającego okres rozpoczęcia prenumeraty. Cena krajowej prenumeraty kwartalnej wynosi **36 zł**. Wchodząc na firmową witrynę RUCH-u www.ruch.com.pl możecie Państwo pobrać *Informator* w formacie pdf.

INFOLINIA 0-804-200-600

Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę przyjmuje RUCH S.A., Oddział Krajowej Dystrybucji Prasy, ul. Jana Kazimierza 31/33, 01-248 Warszawa — prenumerata płatna w PLN od osób fizycznych tel. 53-28-816, 53-28-734, od osób prawnych 53-28-819, infolinia 0-800-1200-29. Warunkiem rozpoczęcia prenumeraty jest złożenie w OKDP RUCH zamówienia wraz z potwierdzeniem wpłaty w PLN na konto w banku PEKO SA, IV Oddział Warszawa, nr 68 1240 1053 1111 0000 0443 0494. Dostawa odbywa się pocztą zwykłą w ramach opłaconej prenumeraty, z wyjątkiem zlecenia dostawy pocztą lotniczą, której koszt w pełni pokrywa zamawiający.

Informacji o warunkach i sposobie zamawiania prenumeraty dewizowej od osób z zagranicy udziela OKDP RUCH S.A. — tel./fax + 48-22-53-28-731. Osoby przebywające za granicą mogą też dokonać wpłaty na prenumeratę kartami kredytowymi VISA i MASTERCARD w Internecie <http://www.ruch.pol.pl>

Istnieje też możliwość prenumeraty w Sekcji Dystrybucji Wydawnictw Państwowego Instytutu Geologicznego, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa (gmach A, pokój 1), tel. 849-53-51 w. 403 lub 229, e-mail: dystrib@pgi.gov.pl. Podstawą przyjęcia prenumeraty jest nadesłanie na adres Sekcja Dystrybucji Wydawnictw PIG, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa zamówienia oraz kopii dowodu wpłaty, dokonanej na konto Państwowego Instytutu Geologicznego w BPH S.A, Oddział w Warszawie, ul. Jasna 1, nr 79 1060 0076 0000 4010 2000 2100.